

Nr 1049

Av herr Hedin m. fl., om ett förenklat förfarande i vissa vattenmål.

(Lika lydande med motion nr 911 i Första kammaren)

Med sjövärd menas åtgärder som syftar till att säkerställa så goda förhållanden som möjligt i en sjö exempelvis ur fiske- och trivselsynpunkter. Sjövärderna utgör en del av vattenvårderna och måste samordnas med landskapsvärderna i stort. Vid stora sjöar kolliderar sjövärdssynpunkter ofta med ekonomiska intressen, och en lämplig avvägning är svårt att göra. Vid småsjöar är problemen vanligen ej så stora och bör därför kunna lösas på ett smidigt sätt.

En välvårdad sjö kännetecknas i första hand av ett rent och friskt vatten, vilket således är syrerikt under alla årstider och förhållanden och därför gynnsamt för sjöns växt- och djurliv. Ytan bör vara klar och ej täckt av skräp eller oljeartade hinnor, som kan orsakas av vegetationen kring sjön. Sjöns nivåvariationer måste följa en naturlig årlig rytm och vara måttliga och vanligen långsamma. Naturligtvis kan man inte undvika att sjönivån stiger snabbt vid exempelvis en vårflod, men sedan överskottet från denna runnit av bör sjöns nivå sjunka långsamt.

En viktig åtgärd inom sjövärderna är att förhindra att sjövattnet förorenas. Detta får emellertid inte helt undanskymma de problem som finnes även med relativt rena vattendrag. Vid små källsjöar är det mera undantagsvis avloppsföroreningar utgör något allvarligt problem, detta på grund av att de flesta sådana sjöar förekommer inom glest befolkade områden.

För att uppnå god sjövärd visar det sig ofta att det fordras en viss grad av sjöreglering. Denna syftar då till vad man kan karakterisera som »naturlig avrinning». Vid några mindre »källsjöar» har utförts en del experiment för detta ändamål. Därvid har sjövärdssynpunkter kopplats samman med andra syftemål för vattenreglering, såsom att öka lågvattenavrinningen samt att i möjligast mån minska högvattnet i avloppet, vilket går mycket väl för sig.

Första förutsättningen för en god sjövärd är att sjöns vattenomsättning är så jämn som möjligt. I så fall bortskaffas kontinuerligt en tillräckligt stor mängd av i första hand det förorenade ytvattnet och detta för då med sig ytskräp och eventuella oljehinnor. En s. k. källsjö har vanligen mycket ojämn tillrinning, och enda möjligheten att förbättra vattenomsättningen

i en sådan sjö är att genom reglering av sjön jämna ut avrinningen. Regleringen kan lämpligen ske genom en damm, som håller inne en del vatten från överskottsperioder, vilket sedan utnyttjas vid vattenbrist i tillflödena. Detta är huvudprincipen för all vattenreglering.

En normal sommar är tillflödena till en källsjö uttorkade under långa perioder, ofta praktiskt taget under hela sommaren. Avdunstningen från sjön orsakar att även avloppet sinar, och inte sällan sjunker sjön under tröskelnivån i avloppet redan i början av juni. Sedan är sjön ofta avloppslös ända in i oktober. Under sommarens avloppslöshet tenderar vattnet i sjön att »surna», emedan salter och föroreningar koncentreras genom att vattnet så småningom avdunstar. Resultatet visar sig bl. a. i att vattnet får »sjösmak». Allt flytskräp som exempelvis granpollen, blad och smågrenar stannar kvar i sjön under hela sommaren.

Efter en ovanligt torr sommar har sjön ibland inget avlopp ens under den följande vintern. Genom avdunstningen har sjön sjunkit flera decimeter under tröskelnivån i avloppet, och innan sjönivån stigit tillräckligt för att avrinningen skall börja igen fryser sjön till. Snö och is höjer tröskelnivån i avloppet under vinterns lopp. Vattnet står instängt under isen, och luftsytret kan inte komma i kontakt med sjövattnet. Detta har i några fall lett till fiskdöd på grund av småningom inträdande syrebrist i sjön. Fiskeförbud i sjön under vintern har då verksamt bidragit därtill, genom att inga hål slagits genom isen för olika slags fiske.

Principen för sjövärdreglering är enkel, liksom också byggandet av erforderlig damm. Man utnyttjar det magasin som finns i sjön mellan högvatten och lågvatten och omdisponerar detta. De översta två eller tre decimeterna eller ibland mera utnyttjas för att dämpa högvattenavrinningen, som sker över ett lagom brett överfall. Nivån på överfallet bestäms ungefär av den »normala» högvattentytan i sjön. Återstående magasin vid småsjöar, tre till fem decimeter i vanliga fall, utnyttjas genom att vattnet avrinner genom en fast öppning nedtill i dammen. Öppningens storlek och överfallets bredd baseras huvudsakligen på vattenområdets storlek och medelavrinningen resp. maximiavrinningen. Ingen dammlucka användes utan vattnet får ständigt rinna genom »bottenutskovet». Det är denna princip som ger »naturlig avrinning» och är det viktigaste kännetecknet för sjövärdregleringen. Den innebär en fast men ändå i någon mån justerbar regleringspolitik. Överfallets nivå och öppningens storlek kan ändras något om erfarenheten visar att detta är nödvändigt.

Vattenståndet i utloppsdiket blir normalt lägre än i sjön och uppvisar sällan stora eller snabba variationer. Dessa förhållanden har betydelse om låglänta odlade marker omger utloppsdiket. Dessa skyddas för översvämningar på grund av högt vattenstånd i sjön. Denna nivå behöver inte sänkas av hänsyn till nedanför liggande marker, utan sjönivån bestäms av vad som är lämpligt med hänsyn till sjöns stränder.

Underhållsarbetet för utloppsdiket minskar avsevärt när en sjövärd-

reglering genomförts. Detta beror på att högvattnet minskar och därmed dikeserosion och igenslamning i samband med denna.

Genom den utjämnade vattenföringen blir förhållandena på många sätt förbättrade i bäcken nedanför sjön. Det finns till exempel möjligheter till ett givande bäckfiske om bäcken alltid för vatten. En sjövärdreglering innebär samtidigt en viss bäckvård. Nedanför liggande sjöar får ett jämnare tillflöde, vilket är till fördel för deras vattenomsättning.

Om bäcken rinner genom betesmarker tillförsäkras djuren vatten, och ofta finns ingen annan vattentillgång. Samtidigt innebär det en viss bevattning av markerna. I vissa fall kan en vattenförande bäck ha betydelse ur brandsäkerhetssynpunkt, t. ex. som vattentillgång vid släckning av skogsbränder.

Redan en flyktig granskning av förhållandena i södra och mellersta Sverige samt i kustlandet och skogsbygderna i Norrland visar att åtgärder för sjövärd ofta är befogade, när det gäller små källsjöar. »Naturliga förhållanden» förekommer nästan aldrig vid sjöar inom dessa områden och det är således sällsynt att i dessa trakter finna en sjö, som inte är påverkad av mänskliga ingrepp. Ofta är sjöarna sänkta i en eller flera omgångar, varvid förhållandena i allmänhet försämrats. Även i de få fall, där det råder nära nog naturliga förhållanden, är dessa sällan idealiska ur sjövärdssynpunkt.

Ett aktuellt specialfall är att sjövärd behövs vid sjöar i Norrland, när flottningen i små flottleder och därmed flottningsregleringen upphör. Detta har framhållits tidigare och bland annat har domänverket rapporterat framgångsrika försök med sjövärdreglering av förut flottledsreglerade småsjöar i samband med fiskevård i en å.

En stor svårighet vid sjövärdreglering är den rättsliga sidan av denna. En enda sakägare som exempelvis missuppfattat hela frågan kan lätt hindra en annars höggradigt angelägen sjövärd. Som det nu är synes det då inte hjälpa, om det finns regleringsrättigheter för en numera nedlagd vattenkvarn eller såg, eftersom dessa rättigheter inte lär kunna utnyttjas för andra ändamål. Men även om alla sakägare är överens om att genomföra en sjövärdreglering, torde den rättsliga behandlingen av frågan i vattendomstolen innebära stora kostnader. Dessa blir då oftast mycket större än för den enkla dammbyggnaden. En specialbehandling av sjövärdfrågor motsvarande den som hittills tillämpats för diknings- och sjösänkingsföretag vore sannolikt motiverad. En samordning av sjövärd, fiskevård, skogsvård samt annan landskapsvård framstår som önskvärd.

Med stöd av ovanstående hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om tillsättande av en utredning rörande förenklat förfarande i vattenmål då detta avser sjövärdande åtgärder i mindre sjöar.

Stockholm den 28 januari 1970

Carl Eric Hedin (m) Hans Wachtmeister (m) Ingrid Sundberg (m)